

Lekcja historii online

Małgorzata MACHAŁEK

Współczesny nauczyciel historii, zalewany ogromną liczbą publikacji o charakterze dydaktycznym, wciąż szuka odpowiedzi na pytanie: Jak atrakcyjnie i skutecznie uczyć? Dostrzegając ogromne zainteresowanie społeczeństwa wystawami historycznymi uważam, że jednym z miejsc, w których warto poszukiwać odpowiedzi na to pytanie, powinno być muzeum. Współczesne muzea to nie tylko przestrzenie wystawowe, ale również centra kultury i edukacji¹. Warto zatem z większą niż dotąd uwagą przyrzeć się temu, co te instytucje oferują szkolnej edukacji historycznej.

Dydaktycy historii od dawna doceniali znaczenie muzeów dla jej nauczania, a w dotychczasowej literaturze przedmiotu zwracano uwagę przede wszystkim na pełnioną przez nie funkcję uzupełniającą i wspomagającą warsztat pracy nauczyciela historii². Podkreślano, że obserwacja zabytków zgromadzonych na wystawach umożliwia uczniom wzbogacenie wiedzy spostrzeżeniowej, przekształcenie jej w obiektywne wyobrażenia historyczne oraz włączenie ich jako przesłanek formułowania

pojęć historycznych³. Zwiedzanie wystawy to także okazja do weryfikacji i konkretyzacji wiedzy historycznej, a muzealny sposób opowiadania o przeszłości odciąża uczniów od pamięciowego przyswajania informacji, pobudza szereg operacji myślowych, tworzy warunki sprzyjające rozwijaniu umiejętności porównywania, wnioskowania i uogólniania⁴. To oczywiście nie wszystkie korzyści z prowadzenia edukacji historycznej w muzeum – pamiętać trzeba chociażby o możliwościach korelacji międzyprzedmiotowej oraz walorach wychowawczych wystaw.

W ostatnich dwóch dekadach liczba wystaw o tematyce historycznej znacznie wzrosła. Powstało kilka nowych muzeów historycznych, a w muzeach wielooddziałowych otwierane są nowe ekspozycje poświęcone bliższej lub dalszej przeszłości. W zdecydowanej większości są to wystawy nowego typu określane jako wystawy narracyjne. Budują one opowieść o przeszłości, postępując się nie tylko obiektami muzealnymi, ale również słowem, obrazem, dźwiękiem i rozbudowaną scenografią, za pomocą których tworzą iluzję minionej rzeczywistości. Taki sposób opowiadania o przeszłości jest nie tylko atrakcyjny dla młodych ludzi wychowanych w kulturze zdominowanej przez przekaz wizualny i multimedialny, ale wychodzi również naprzeciw postulatom nauczania polisensorycznego. Współczesne muzea oferują bowiem zwiedzającym nie tylko

¹ Przykładami tego rodzaju instytucji kultury są np. Europejskie Centrum Solidarności w Gdańsku, Muzeum Historii Żydów Polskich w Warszawie, Brama Poznania – Interaktywne Centrum Historii Ostrów Tumski w Poznaniu, Centrum Dokumentacji Deportacji Górnoślązaków do ZSRR w 1945 roku w Radzionkowie czy Muzeum Emigracji w Gdyni.

² Szerzej na temat wykorzystania muzeów w edukacji historycznej: Unger P. *Muzea w nauczaniu historii*, Warszawa 1988; Centkowski J. *Muzea w nauczaniu historii* [w:] Majorek C. [red.] *Metodyka nauczania historii w szkole podstawowej*, Warszawa 1988, s. 387-398; Zielecki A. [red.] *Muzeum w nauczaniu historii*, Rzeszów 1989; Roszak S., Strzelecka M. [red.] *IV Toruńskie Spotkania Dydaktyczne. Muzea i archiwa w edukacji historycznej*, Toruń 2007; Chorąży E., Konieczka-Słwińska D., Roszak S. *Edukacja historyczna w szkole. Teoria i praktyka*, Warszawa 2008, s. 258-259.

³ Zielecki A. *Muzea* [w:] Maternicki J. [red.] *Współczesna dydaktyka historii. Zarys encyklopedyczny dla nauczycieli i studentów*, Warszawa 2004, s. 201-202.

⁴ Ibidem.

cenne obiekty zamknięte w gablotach, ale również możliwość ich dotykania, bezpośredniego kontaktu, interakcji i działania. Pomimo coraz bogatszej oferty muzealnej włączenie muzeów do praktyki szkolnej nie jest łatwe. Przyczyną jest nie tyle niska świadomość zalet tego typu edukacji wśród nauczycieli, co przeszkody natury organizacyjnej bądź finansowej⁵. Internetowe platformy muzealne pozwalają częściowo zniwelować te ograniczenia oraz wzbogacić warsztat pracy nauczyciela historii.

Zmiany cywilizacyjne, zwłaszcza nowe sposoby komunikowania się sprawiły, że obecnie w zasadzie każde muzeum ma swoją stronę internetową zawierającą mniej lub bardziej rozbudowane informacje dotyczące jego działalności. Oferując wirtualne spacery po swoich ekspozycjach lub prezentując w Internecie część swoich kolekcji, starają się zachęcić zainteresowanych do odwiedzenia danej placówki. Temu samemu celowi służy też coraz bogatsza oferta dydaktyczna publikowana na portalach internetowych⁶. Rozbudowane platformy internetowe są prowadzone nie tylko przez muzea posiadające już swoje ekspozycje, ale również przez placówki muzealne, które są jeszcze w fazie budowy własnych siedzib i gromadzenia zbiorów. Obok nich funkcjonują w Internecie muzea stanowiące wyłącznie byt wirtualny, bez planów zbudowania istniejącej w realu placówki. Różnorodne materiały zamieszczane przez te placówki na portalach internetowych mogą być wykorzystywane zdalnie w edukacji historycznej, łącząc tym samym cele, jakie stawia sobie szkoła i muzeum.

O tym, kiedy, w jaki sposób i w jakim zakresie zostanie wykorzystany potencjał portalu muzealnego, decyduje sam nauczyciel. Od jego kreatywności, potrzeb i możliwości będzie też zależało, czy wirtualny kontakt z muzeum zaowocuje również kontaktem bezpośrednim, czyli wizytą uczniów. Analizując zawartość portali muzealnych, można

wskazać trzy główne zadania, jakie mogą spełnić w praktyce edukacyjnej:

1. narzędzie wspomagające efektywność wizyty w muzeum;
2. wystawa online;
3. baza materiałów dydaktycznych:
 - lekcje online,
 - scenariusze zajęć i pakiety edukacyjne,
 - materiały ikonograficzne,
 - teksty źródłowe,
 - materiały audiowizualne.

Przygotowanie do wizyty w muzeum

Analiza informacji znajdujących się na stronie internetowej muzeum to ważny element przygotowania do wycieczki do muzeum zarówno dla nauczycieli, jak i dla uczniów. Nauczyciel planujący wycieczkę do muzeum znajdzie tam informacje o godzinach otwarcia placówki, cenach biletów, ma też możliwość zarezerwowania godziny zwiedzania lub terminu lekcji muzealnej (ważne zwłaszcza w przypadku placówek cieszących się bardzo dużą popularnością). Są to oczywiście istotne kwestie organizacyjne, ale z punktu widzenia procesu dydaktycznego znacznie ważniejsze jest pozyskanie informacji dotyczących samej ekspozycji. Pozwolą one na właściwe zaplanowanie celów nauczania, przygotowanie scenariusza zajęć, zadań dla uczniów (może to być np. karta pracy na wystawie lub zestaw zadań ukierunkowujących uwagę uczniów w trakcie zwiedzania). Lekcja w muzeum powinna być ściśle powiązana z celami realizowanymi przez nauczyciela w trakcie całej edukacji, a wiadomości uzyskane przez uczniów zintegrowane z wiadomościami uzyskanymi na lekcjach. Uczniowie powinni wiedzieć nie tylko, jaki będzie tytuł (temat) wystawy, którą zobaczą, ale również dlaczego ją będą zwiedzać. Zasady powyższe powinny obowiązywać również w sytuacji, gdy nauczyciel decyduje się na skorzystanie z gotowej oferty lekcji muzealnych przygotowanych przez muzealników. Ciekawy poradnik „Jak zaplanować wizytę w muzeum?” można znaleźć na stronie Muzeum Pałacu Jana III w Wilanowie⁷.

⁵ We współczesnej szkole rozliczana jest każda godzina, co znacznie utrudnia realizację zajęć edukacyjnych poza budynkiem szkolnym. Na przeszkodzie stają również takie przeszkody, jak odległość między szkołą a wystawą, a często również trudności finansowe.

⁶ *Muzea dziś*. Rozmowa z dr hab. Małgorzatą Omilanowską, podsekretarz stanu w MKiDN, <http://muzealnictwo.com/2013/09/muzea-dzis-rozmowa-z-dr-hab-malgorzata-omilanowska-podsekretarz-stanu-w-mkidn/#sthash.3bETvmwl.dpuf>, dostęp 20.04.2014. Por. także na temat muzeów wirtualnych: Fic M. *Rola muzeów on-line w procesie edukacji historycznej i obywatelskiej* [w:] Roszak S., Strzelecka M. [red.] *IV Toruńskie Spotkania Dydaktyczne. Muzea i archiwa w edukacji historycznej*, Toruń 2007, s. 152-156.

⁷ http://www.wilanow-palac.pl/jak-zaplanowac-wizyte_w_muzeum.html, dostęp 4.07.2016.

Wystawy muzealne nie są tworzone z myślą o programie nauczania historii, dlatego często wymagają odpowiedniego przygotowania merytorycznego, wprowadzenia w kontekst historyczny, czasami nawet podania uczniom zupełnie nowych informacji lub wyjaśnienia pojęć. Nie zawsze jest na to czas na lekcjach. Rozwiązaniem problemu może być również skorzystanie z dobrze przygotowanej strony internetowej danej wystawy. Im starsi uczniowie, tym więcej informacji mogą samodzielnie zdobyć. Wprowadzeniem do wystawy może być również zaprezentowanie uczniom zamieszczonych na portalu fragmentów ekspozycji lub wybranych obiektów (lub zaproponowanie, aby sami „zwiedzili” wskazaną stronę internetową). Tego rodzaju zabieg pozwoli wzbudzić zainteresowanie samą wystawą i zwiększy aktywność uczniów w muzeum (np. zainspiruje ich do ewentualnych pytań pod adresem prowadzącego lekcję muzealną). Uczniowie często nie zadają pytań lub pytają o sprawy pozornie oczywiste, ponieważ cała wystawa jest dla nich nowością.

Portal muzealny może być przydatny również na etapie podsumowania wystawy. Karty pracy lub sporządzanie przez starszych uczniów notatek niewątpliwie wpływa na zasób przyswojonych wiadomości, ale odbija się niekorzystnie na samym zwiedzaniu. Uczniowie skoncentrowani na tym, aby zapisać określone informacje, mniej uważnie przyglądają się oglądanym obiektom i w mniejszym stopniu są w stanie wczuć się w tworzoną przez ekspozycję atmosferę. Strona internetowa może być pomocna w przypomnieniu treści wystawy, czasami informacji o obiektach, co będzie przydatne w trakcie rekapitulacji w szkole.

Wystawa online

Wystawy, które w pełnej wersji można znaleźć w Internecie, są przygotowywane przez różne podmioty. Wiele z nich to profesjonalnie wykonane i wartościowe merytorycznie wersje online wystaw czasowych (np. wystawy Instytutu Pamięi Narodowej, które znacząco poszerzają ofertę wystaw tego typu przygotowanych przez muzea). Nie zawsze jednak wystawa online jest warta polecenia. Autorami niektórych z nich są osoby, którym nie można odmówić pasji, ale często brakuje im rzetelnej

wiedzy historycznej. Ocena wartości merytorycznej wystawy wirtualnej zawsze należy do nauczyciela, który podejmuje decyzję o włączeniu jej do zestawu środków dydaktycznych.

Maciej Fic, analizując rolę wirtualnych muzeów w edukacji historycznej wskazuje, że w porównaniu z muzeami działającymi w przestrzeni realnej mają one wiele zalet, wśród których należy wymienić:

- „wirtualność czasową”, czyli możliwość korzystania z ekspozycji w dowolnym czasie bez konieczności przemieszczania się,
- możliwość przeprowadzenia selekcji ekspozycji i dostosowania ich do potrzeb nauczyciela, zwłaszcza celów dydaktycznych i możliwości poznawczych uczniów,
- możliwość aktywizacji uczniów korzystających z takiej formy uczenia się dzięki „przerzuceniu” na nich ciężaru obserwacji, analizy, syntezy itp.,
- zwiększenie możliwości utrwalania wiedzy poprzez wykorzystanie znajdujących się na stronach internetowych quizów lub możliwość wielokrotnego wracania na stronę internetową w celu weryfikowania pozyskanych informacji⁸.

Oczywiście tego rodzaju wystawy mają również mankamenty, wśród których należy wymienić chociażby brak możliwości dotknięcia i obejrzenia ekspozycji w dowolny sposób (ale takiej możliwości nie oferują również tradycyjne muzea). Przede wszystkim jednak wirtualne zwiedzanie pozbawione jest atmosfery muzeum, co jednak nie znaczy, że taka forma aktywności nie wywołuje u uczniów zaangażowania emocjonalnego.

Wystawa wirtualna może składać się z obrazów, rysunków, modeli przestrzennych, fotografii (również 3D), nagrań audio i wideo, prezentacji multimedialnych, wirtualnych panoram, tekstów pisanych. W porównaniu z muzeami tradycyjnymi wielość obiektów prezentowanych w muzeum wirtualnym

⁸ Fic M. Rola muzeów on-line w procesie edukacji historycznej i obywatelskiej, Op., cit. s. 153.

jest praktycznie nieograniczona, ale w odróżnieniu od muzeów „prawdziwych” są to tylko cyfrowe informacje o tych obiektach. Bogaty wybór wirtualnych wystaw historycznych znajduje się na platformie Google Cultural Institute (są to wystawy poświęcone wydarzeniom i postaciom historycznym przygotowane przez instytucje z całego świata, dlatego większość wystaw jest dostępna głównie w języku angielskim)⁹.

Podobnie jak wystawie rzeczywistej, również wystawie wirtualnej powinna towarzyszyć refleksja dydaktyczna: w jakim celu uczniowie mają zapoznać się z daną wystawą? Jakie wiadomości powinni sobie przyswoić i w jaki sposób będą one zintegrowane z całością ich wiedzy historycznej?

Wystawa online może być wprowadzeniem do lekcji, sposobem prezentacji tematu, a także podsumowaniem pojedynczej lekcji bądź ich cyklu. Starsi uczniowie mogą taką wystawę oglądać samodzielnie w ramach pracy domowej, a czas na lekcji może być przeznaczony na wyjaśnienie niezrozumiałych kwestii i kontekstów. Młodszy uczniowie wymagają natomiast wsparcia w postaci komentarza nauczyciela. Nie ulega wątpliwości, że wystawa online nie zastąpi wystawy rzeczywistej, jednak w wielu sytuacjach może być niezwykle pomocna, może też zachęcić do wizyty w muzeum albo do tworzenia własnej wystawy uczniowskiej, np. w ramach metody projektu.

Baza materiałów dydaktycznych

Portale muzealne zawierają niezwykle bogatą bazę różnorodnych materiałów dydaktycznych. Coraz częściej dotyczą one znacznie szerszego spektrum niż tematyka oferowanych przez same muzea wystaw – ambicją wielu z nich jest bowiem prowadzenie edukacji obejmującej chronologicznie całą epokę, co daje nauczycielowi duże możliwości wyboru. Inna sprawa, że w zdecydowanej większości są to materiały do historii najnowszej. Najciekawszym przykładem rozbudowanego portalu edukacyjnego dotyczącego epoki wcześniejszej jest portal „Wirtualne muzeum” prowadzony przez Muzeum Pałacu Jana III w Wilanowie¹⁰. Omawiane

materiały dzielą się na dwie kategorie – pierwsza z nich jest przeznaczona do wykorzystania online, a drugą można określić ogólnie jako zbiór materiałów, które stanowią bazę do tworzenia przez nauczycieli autorskich rozwiązań dydaktycznych.

Lekcje online

Na części platform muzealnych można znaleźć gotowe scenariusze lekcji umożliwiające ich przeprowadzenie przy wykorzystaniu bezpośredniego dostępu do Internetu. Lekcje takie bazują, przynajmniej częściowo, na zasobach danego muzeum. Są one przygotowane przez specjalistów z zakresu muzealnictwa, ale nie zawsze spełniają wszystkie oczekiwania dydaktyków, dlatego muszą zostać poddane wnikliwej ocenie przez zainteresowanego nauczyciela. Szczególną uwagę należy zwrócić na dostosowanie treści do możliwości poznawczych uczniów i do ich umiejętności komputerowych oraz na obszerność i stopień trudności wykorzystywanych podczas lekcji materiałów i zadań. Warto też sprawdzić, czy dysponujemy wszystkimi niezbędnymi materiałami do przeprowadzenia takiej lekcji – w trakcie zajęć nie będzie już czasu na modyfikacje i poszukiwania. Przykłady lekcji online można znaleźć m.in. na stronach Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN¹¹ oraz Muzeum Pałacu Jana III w Wilanowie¹².

Scenariusze zajęć i pakiety edukacyjne

Niezależnie od lekcji przeznaczonych do realizacji w formie online edukatorzy muzealni proponują nauczycielom dość pokaźny wybór scenariuszy klasycznych szkolnych zajęć. Scenariusze te mogą być również inspiracją do tworzenia przez nauczycieli własnych lekcji. Tak jak lekcje online, należy poddać je weryfikacji, zwracając uwagę na planowane cele i metody. W wielu scenariuszach zaskakuje nadmiar proponowanych metod, stosowanie różnorodnej terminologii, dlatego trzeba być wobec nich krytycznym. Jednocześnie należy docenić, że większość propozycji charakteryzuje się świeżym spojrzeniem na poszczególne zagadnienia. Ich autorzy bazują głównie na materiałach, których nie ma w podręcznikach, często są to materiały

⁹ <https://www.google.com/culturalinstitute/beta>, dostęp 4.07.2016.

¹⁰ <http://www.wilanow-palac.pl/edukacja>, dostęp 4.07.2016.

¹¹ <http://www.polin.pl/pl/lekcyjnazwywo>, dostęp 4.07.2016.

¹² http://www.wilanow-palac.pl/multimedialnie_o_historii.html, dostęp 4.07.2016.

zgrupowane przez dane muzeum, które nie są, i pewnie nie będą, wykorzystywane do budowania ekspozycji¹³. Na portalach można znaleźć też gotowe pakiety edukacyjne, jak np. przygotowany przez Muzeum Historii Polski pakiet poświęcony Janowi Karowskiemu¹⁴.

Materiały ikonograficzne

Zasoby zdjęć, jakie znajdujemy na platformach muzealnych, można podzielić na dwie kategorie. Pierwsza to materiał ilustracyjny związany bezpośrednio z ekspozycjami – są to wybrane obiekty muzealne lub fragmenty wystaw. Druga to obiekty z zasobów muzeum nieujęte w ekspozycji. Fotografie, również w wersji 3D, mogą służyć nauczycielom do zilustrowania omawianych zagadnień, budowania zadań sprawdzających wiadomości i umiejętności lub jako punkt wyjścia do pracy domowej. Dzięki realizowanemu od lat procesowi digitalizacji zbiorów muzea prezentują na swoich portalach ogromnie dużo obiektów w tak doskonałej jakości, że umożliwiają przeprowadzenie analizy znacznie dokładniejszej (zbliżenie, zdjęcia 3D, możliwość obejrzenia poszczególnych etapów konserwacji itp.) niż ogląd tych samych obiektów na wystawie, gdzie najcenniejsze przedmioty znajdują się zazwyczaj w gablotach. Materiały ikonograficzne można znaleźć na stronach większości muzeów.

Teksty źródłowe

Teksty źródłowe pisane nie stanowią dominującej grupy materiałów oferowanych przez muzea, ale są to zazwyczaj teksty unikalne i dotąd niepublikowane. Ponieważ muzea historyczne koncentrują swą uwagę na historii najnowszej, stąd wśród prezentowanych źródeł najliczniejsze są dokumenty, relacje oraz wspomnienia. Większość z nich ma charakter bardzo osobisty, ukazujący jednostkowe doświadczenia ludzi. Na strony muzeów warto też zajrzeć w poszukiwaniu dokumentów dotyczących historii regionalnej bądź lokalnej¹⁵.

¹³ Współczesne muzea, zwłaszcza poświęcone historii najnowszej, gromadzą źródła dotyczące epoki, w tym archiwizują relacje świadków (archiwa historii mówionej).

¹⁴ <http://karski.muzeumhp.pl>, dostęp 4.07.2016.

¹⁵ Np. na stronie Muzeum Historii Gdyni można znaleźć wybór dokumentów dotyczących życia codziennego mieszkańców miasta, <http://www.muzeumgdynia.pl/zbiory/dokumenty-zycia-codziennego>, dostęp 4.07.2016.

Materiały audiowizualne

Na szczególną uwagę zasługują prezentowane na portalach muzealnych materiały audiowizualne. Są wśród nich nagrania z relacjami świadków oraz filmy – zarówno archiwalne, jak również przygotowane specjalnie na potrzeby danej wystawy bądź portalu edukacyjnego. Mogą być wykorzystane zarówno w trakcie lekcji, jak też w ramach pracy domowej (np. w przypadku starszych uczniów zapoznanie się z wybranymi relacjami może być zlecone jako wprowadzenie do nowej lekcji).

Ciekawy przykład materiałów audiowizualnych jest dostępny na portalu muzealnym Muzeum Historii Gdyni¹⁶. „Gdynia opowiedziana” to wynik projektu, dzięki któremu zostały udostępnione krótkie filmowe relacje mieszkańców tego miasta, obejmujące okres od jego powstania do 1989 roku (podzielone na trzy bloki chronologiczne (międzywojnie, II wojna światowa, czasy powojenne do 1989 roku). Materiałom filmowym towarzyszy komentarz historyczny, biogramy bohaterów oraz materiały edukacyjne, które pozwalają na wykorzystanie tej strony internetowej jako inspiracji do warsztatów tematycznych bądź jako pomocy dydaktycznej na lekcjach. Stosunkowo krótkie wypowiedzi zostały obudowane zestawem materiałów edukacyjnych – do każdego filmu przygotowano pytania dotyczące treści oraz pytania do bloków tematycznych. W tym drugim materiale wskazane zostały również filmy, które należy obejrzeć, aby udzielić odpowiedzi na zadane pytania. Natomiast w zakładce „Obrazy i pytania” został zaprezentowany wybór zdjęć z gotowymi pytaniami do analizy. W ten sposób uczniowie otrzymują doskonały materiał do samodzielnej pracy, a nauczyciel gotowy materiał dydaktyczny.

Ogromny, liczący obecnie kilkaset pozycji zbiór relacji dotyczących powstania warszawskiego, wojny i okupacji można znaleźć na portalu Muzeum Postania Warszawskiego w zakładce „Archiwum Historii Mówionej”¹⁷. Wszystkie opowieści świadków mają bardzo indywidualny, a przez to bardzo subiektywny charakter, dzięki czemu stanowią niezwykle cenne źródło archiwalne. Ten subiektywny

¹⁶ <http://gdyniaopowiedziana.pl>, dostęp 4.07.2016.

¹⁷ <http://ahm.1944.pl>, dostęp 4.07.2016.

Strona internetowa Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie.

charakter sprawia jednak pewne trudności dydaktyczne – wielu relacji nie można pozostawić bez komentarza nauczyciela. Autorzy niektórych portali, zdając sobie sprawę z trudności, jakie napotyka uczeń stykający się z relacjami świadków historii, przygotowali specjalne scenariusze zajęć wprowadzających do danej tematyki. Przykładem takich materiałów są scenariusze znajdujące się na portalu edukacyjnym Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN¹⁸. Bogaty wybór filmów edukacyjnych można znaleźć również na portalu Muzeum Pałacu Jana III w Wilanowie¹⁹ oraz Muzeum Powstania Warszawskiego²⁰.

Przedstawione w niniejszym tekście przykłady stanowią tylko namiastkę tego, co poszukujący nauczyciel historii może znaleźć na stronach internetowych muzeów. Od dawna podczas dyskusji o modelu edukacji historycznej zgłaszane są postulaty przesunięcia akcentu położonego na wiadomości przyswajane (model pasywno-kontemplacyjny)

na wiedzę zdobywaną i użytkową samodzielnie (model aktywno-refleksyjny)²¹. Wciąż też podstawowym źródłem wiedzy uczniów o przeszłości pozostaje podręcznik. Jestem przekonana, że jedną z ciekawszych możliwości zmiany tego stanu jest szersze wykorzystanie oferty nowoczesnych muzeów historycznych, w tym również dostępnych dla każdego muzealnych portali edukacyjnych.

Dr hab. Małgorzata Machatek jest historykiem, pracownikiem naukowym Uniwersytetu Szczecińskiego – kieruje Uniwersyteckim Centrum Edukacji. Od wielu lat łączy zainteresowania dydaktyką historii z badaniami regionalnymi nad najnowszą historią Polski oraz regionu. Jej ważniejsze publikacje to „Przemiany wsi zachodniopomorskiej w latach 1945-1956”, „Edukacja obywatelska w szkole. Teoria i praktyka” (wspólnie z J. Korzeniowskim) oraz „Jak pracować z uczniem zdolnym z historii? Poradnik dla nauczycieli historii” (wspólnie z J. Usowiczem).

¹⁸ <http://www.polin.pl/bazamaterialow>, dostęp 4.07.2016.

¹⁹ http://www.wilanow-palac.pl/multimedialnie_o_historii.html, dostęp 4.07.2016.

²⁰ http://www.1944.pl/edukacja_i_kultura/materialy_do_pobrania, dostęp 4.07.2016.

²¹ Maternicki J. *Aktywno-refleksyjny model kształcenia historycznego* [w:] Maternicki J., Hosiowska M., Sierżęga P. *Historia. Społeczeństwo. Wychowanie*, Rzeszów 2003, s. 27-40.